

er dan een stuk van den godsdienst, het metaphysisch denken, dat hij thuis en in de kerk leerde, weg.

En nog verder kan de proletariër, die niet genoeg heeft aan het oppervlakkig inzicht, dat de fabriek en de vak- en de politieke strijd hem biedt, doordringen!

Heeft, zelf op de socialistische wetenschap gesteund, zelf door Marx geleerd, Jozef Dietzgen, de wijsgeer van het proletariaat, zooals men hem terecht noemt, niet aan het proletariaat geleerd wat de geest is? Heeft hij dat raadsel, waarvoor de bourgeois nog verbaasd staat, niet aan de arbeiders uitgelegd: Het wezen van den geestesarbeid! Hij heeft bewezen, dat denken nooit iets anders is dan het verbinden van het bijzondere der ervaring tot het algemeene, nooit op eenig gebied iets anders, — dat dus de geest, alleen over het bijzondere, dat wil zeggen over de ervaring, over het waargenomene denken kan, — dat dat, en niets anders de werking, de eigenschap is van den geest, zooals de beweging van het lichaam, — en dat dus denken aan, veronderstellen van iets bovennatuurlijks („Ding an sich”, God, absolute Vrijheid, Eeuwige Persoonlijkheid, absolute Geest, etc.) even onmogelijk, evenzeer in tegenspraak met het wezen van het denken is, als de gedachte aan „bovennatuurlijk blik”. Dat de geest, ja, wel iets buitengewoon heerlijks en machtigs en prachtigs is, maar niet raadselachtiger en mysterieuzer dan alle andere verschijnselen in het Heelal, die men niet vergoddelijkt.

Dietzgen heeft aangetoond, dat de geest begrijpelijk is, juist omdat het wezen van den geest begrijpen, dat is: zien van het algemeene is. 1)

1) Marx had uitgelegd hoe de productieverhoudingen den inhoud van het denken wijzigen. Het denken zelf wordt evenwel door de burgerlijke wijsgeeren en theologen van goddelijken oorsprong verklaard. Daarom bleef ook na Marx' kritiek op den inhoud van het denken nog een stuk van de gedachtenwereld onverklaard over, dat de bourgeoisie tot verheffing van zich zelve en vernedering van het proletariaat kon gebruiken. Jozef Dietzgen heeft dat stuk onderzocht. Hij heeft, terwijl Marx aan den materielen kant was begonnen, de zaak van den anderen, den ideëlen kant aangepakt. Waar Marx aantoonde, wat de maatschappelijke materie doet aan den geest, toonde Dietzgen wat de geest zelf doet. — Men hoort de bourgeoisie vaak zeggen: „ja, maar het wezen der dingen, dat kan toch niemand begrijpen, het wezen der dingen ligt boven of buiten

En dan, als de naar kennis hongerende en dorstende proletariër, uit de begeerte om zich en zijn klasse te bevrijden, dit begrepen heeft, dan kan men wel zeggen, dat er geen enkele plaats meer in zijn gedachte is, waar de godsdienst woont. Het kapitalistische productie-proces, dat hem de ellende, den nood, de behoefte, den drang naar bevrijding en ten slotte de kennis gaf, heeft den godsdienst in hem doen afsterven. De gedachte er aan is voor goed verdwenen, men verlangt geen lamp meer in het volle zonlicht.

De revolutie die op dit oogenblik (1920) in de wereld gaande is, de Russische in de eerste plaats, brengt bij de arbeidersklasse nog een laatsten stoot aan den godsdienst toe. Want de arbeider voelt zich door haar meester der wereld, der natuur en der maatschappij worden. En daar hij, door den communistischen arbeid, zelf meester wordt, heeft hij geen bovenaardschen meester meer nodig.

Wanneer de socialistische maatschappij er eenmaal zijn zal, zal de natuur nog veel meer bekend zijn. En de maatschappij zal men niet meer, als nu, met moeite en zweet moeten bestudeeren. Klaar en doorzichtig zal zij voor het oog openliggen. Natuur en maatschappij zullen dan geheel aan de menschheid onderworpen zijn. Dus dan zal de gedachte aan godsdienst niet meer aan de kinderen gegeven worden.

In de plaats van de Godheid zal de Menschheid zijn geko-

het begrip.” Daarmee wil zij het bovennatuurlijke redden. Dietzgen heeft aangetoond, dat het onverklaarbare voor de bourgeoisie niet in het wezen der dingen, maar in het begrijpen zit. De bourgeoisie, de burgerlijke filosofen en theologen begrijpen niet wat begrijpen is. Wat begrijpen is heeft Dietzgen aan de arbeiders duidelijk gemaakt, en zoo is door Marx' en zijn toedoen, terwijl de eene de veranderingen in het denken, de andere het wezen er van onderzocht, de geheele zaak van denken en maatschappelijk zijn duidelijk geworden.

Marx zelf had zijn kennis van de maatschappij uit den klassenstrijd van het proletariaat, dien hij in Engeland en Frankrijk voor zijn oogen zag. Dietzgen vormde zijn kennis van den geest uit Marx' kennis der Maatschappij. Marx leerde hem het historisch materialisme en eerst daardoor kon Dietzgen komen tot zijn heldere leer over den geest. Beide hebben dus hun kennis uit den klassenstrijd van het proletariaat. Het proletariaat gaf hun door zijn werk, zijn eischen en zijn daden de ervaring, zij vormden de leer, de theorie. Men kan zeggen, dat zij honderdvoudig aan het proletariaat hebben teruggegeven wat dit hun schonk.

men, in de plaats van den Godsdienst de dienst der Menschheid, in de plaats van de liefde tot God de liefde tot het Heelal en de Menschheid. De gewone gemeenschappelijke arbeid van elken dag zal dit alles brengen. —

En zoo hebben wij dus aangetoond, dat de begrippen over godsdienst, dat eens zoo belangrijke gebied van den menschelijken geest, met en door de productiewijzen veranderen. Welk een verschil, het geloof in een Voorvader, een Fetisch, een Boom, een Rivier, een Beest, een Zon, een vergoddelijkt schoon, krachtig, moedig Mensch, een Geest, een Vader, een Heerscher, een schimachtige Abstractie, en eindelijk... Niets. En toch, al die veranderingen, duidelijk veroorzaakt door de veranderingen in den maatschappelijken toestand van den mensch, door zijn veranderde verhoudingen tot de natuur en zijn medemenschen.

Eerste tegenwerping.

Is het geven van deze beschouwingen niet in strijd met den bekenden regel der communisten: „Godsdienst is privaatzaak”, zal misschien iemand vragen. Neen, deze regel wil alleen zeggen dat iedere persoon in godsdienstige dingen geheel vrij is en nooit gedwongen kan of zal worden door het Communisme. Zooals nu ook in Rusland ieder geheel vrij is. Maar juist daardoor, door die volkomen vrijheid, heeft de Communistische Partij ook het recht en de plicht theoretisch den Godsdienst, die het geestelijk beeld is der stoffelijke slavernij, te bestrijden.

Tweede tegenwerping.

Hoe komt het evenwel, dat, wanneer oude productiewijzen voor nieuwe hebben plaats gemaakt, toch oude godsdiensten nog lang blijven bestaan?

Hierop moeten wij antwoorden, want onze tegenstanders gebruiken deze opmerking tegen ons. Het antwoord is gemakkelijk.

Ten eerste gaat een oude productiewijze nooit plotseling verloren. In vroegere eeuwen geschiedde dat uiterst langzaam, en zelfs nu, nu de groot-industrie zóó snel de oude techniek verdringt, zijn er toch ettelijke eeuwen mee gemoeid, voor het kleinbedrijf verdwenen is. Er blijft dus bodem genoeg voor den ouden godsdienst, nog langen tijd.

Ten tweede is de geest der menschen traag. Niet vlug neemt de gedachte nieuwe vormen aan, ook al is het lichaam in nieuwe arbeidsverhoudingen. De traditie, de overlevering drukt op de hersens der levenden. De arbeider kan dit zoo gemakkelijk in zijn eigen omgeving zien. Daar zijn twee mannen op dezelfde fabriek, met dezelfde misère, denzelfden nood. En toch is de een een stumper, die niet strijden wil en geen vrij denken kan leeren. In politiek, godsdienst, vakvereeniging volgt hij den pastoor. De ander is vol leven, hij is een en al strijdlust, altijd is hij aan 't praten, proselieten maken, opruien. Geen God en geen meester, dat is zijn gedachte.

Naast verschil van geestelijken aanleg en temperament is het hier de traditie, die werkt. Het Katholicisme, hoe smijdig ook voor nieuwe vormen, is een godsdienst, die paste in oude verhoudingen. Maar het houdt zich taai staande door de traagheid, die, zooals in de stof, ook in de gedachten is. Lang nadat een productiewijze vergaan is, kan men soms haar oude verdroogde bloemen vinden.

Ten derde zorgen de klassen, tegen wie nieuwe klassen opkomen, er voor, dat hun oude denkwijze nog lang blijft bestaan. Vroeger, toen de klassenstrijd nog in godsdienstige vormen, onder godsdienstige leuzen gestreden werd, had een opkomende klasse, die andere maatschappelijke verhoudingen wilde dan de regeerende, ook vaak een nieuwen godsdienst, die beantwoordde aan wat zij goed, rechtvaardig, waar achtte. Zoo b.v. was het protestantisme in den aanvang in ons land een godsdienst van oproerlingen. Maar wanneer dan eenmaal die opkomende klasse de oude had verdrongen en de heerschende geworden was, dan maakte zij ook haar godsdienst tot den heerschenden, dan drong zij dien aan allen op, maar dan veranderde zij den godsdienst ook van revolutionair in conservatief, dan drukte zij in dien godsdienst ook de nieuwe verhoudingen uit, waarin zij gekomen was. Zoo werd het Christendom, eerst de godsdienst van armen en slaven, en toen nog uiterst eenvoudig, een simpele godsdienst van liefde, toen het de officieele kerk werd, een zeer ingewikkeld stelsel met dogma's, ceremonieën, plaatsverangers van God op aarde, hiërarchie en uitbuiting, in weinig meer gelijkend op het eerste Christendom. De klasse, die aan de macht en in

andere verhoudingen komt, verandert eenvoudig den godsdienst en maakt hem van een middel van strijd, op haar beurt tot een middel van onderdrukking.

En dat is het, wat wij ook in onze dagen zien.

Lijdzaamheid en deemoed, dulden, dat deel van Jezus' leer hebben de heerschende klassen, die voor zich zelf het genieten namen, sinds het Christendom hun godsdienst werd, aan de onderdrukten ingeprent, tegen de onderdrukten gebruikt. Wanneer de bezittende klassen zelf revolutionair waren, zooals de Calvinisten en andere protestanten, dan preekten zij dat dulden aan zich zelf niet, doch strijd. Maar nu er een klasse opkomt, die niet wil dulden, maar vechten tot zij overwonnen heeft, nu wordt de oude religie van lijdzaamheid door alle secten, ook die vroeger revolutionair waren, weer gebruikt om ten minste een deel der opkomende klassen van den strijd af te houden.

Het is dus geen wonder, dat door de vereende krachten van het overschot van oude productieverhoudingen, traditie en klasse-overheersching een oude godsdienst zoo lang haar bestaan en kracht bewaart. Dat zij dan geen rijk innerlijk leven meer heeft, maar meer een steenachtig overblijfsel lijkt, dat door de revolutie en het communisme geheel zal verdwijnen, kan ons niet verwonderen, nu wij weten, dat ook de godsdienst uit de maatschappij voortkwam.

Eerste Opmerking.

In dit gebied van den godsdienst zien wij nu nog één verschijnsel zeer duidelijk, dat wij nog niet hebben vermeld. Wanneer een nieuwe vorm van denken op eenig gebied ontstaat, verdwijnt de oude niet geheel, zij gaat in de nieuwe op, deze heeft iets van het oude in zich. Zoo behield de Protestantische godsdienst een stuk van het Katholicisme, de leer van Spinoza een stuk van het Protestantisme, de liberale leer iets van Spinoza, het ongelooft der arbeiders iets van de leer der liberalen. Dit is op elk gebied zoo. In het recht, de politiek, de kunst, de wijsbegeerte, de wetenschap. Zooals, in de eerste plaats, ook de techniek hare oude vormen in nieuwe uitvindingen gebruikt. Het eerste door stoom gedreven weefgetouw geleek nog meer op het handwerktuig. Hoe scherp en steil de ideeën ook tegenover elkander staan, in de praktijk is er altijd een trapsgewijze overgang van het een in het ander.

Ja, hooger kan men dit nog zien: Elke nieuwe maatschappijvorm, elk nieuw recht, elke nieuwe politiek en godsdienst, elke nieuwe techniek, wetenschap en kunst heeft gedeelten van alle vorige in zich, zelfs van de oudste. De menselijke cultuur is het werk der geheele menschheid, de nieuwste komt niet alleen op uit alle vorige, maar in de nieuwste is iets van de oudste bewaard. Zeer schoon zegt Dietzgen: „Wat de geschiedenis aan den dag brengt, ontwikkelt zich geschiedkundig, drijft, groeit en vergaat, om in vernieuwden vorm eeuwig voort te leven.”

Recht en politiek zullen evenwel zooals wij zagen, verdwijnen, godsdienst is een waanvoorstelling der werkelijkheid, kunst slechts een verbeelding van haar, — alleen de arbeid, d.w.z. techniek en wetenschap zijn blijvend.

Zoo is er dus in techniek en wetenschap, in het groot gezien, een eeuwige stijging, een steeds dieper graven en steeds hooger klimmen, een steeds verdere uitbreiding, doordat wat het voortgebrachte gaf, door lateren wordt gebruikt. In die twee gebieden is een eindelooze ontwikkeling.

Tweede Opmerking.

Wij willen dit gedeelte beëindigen met enkele plaatsen van Marx zelf, waarin hij met zijn altijd tot den wortel gaand verstand het wezen van den godsdienst uitspreekt.

„Het begin van iedere kritiek op den godsdienst luidt: God schiep niet den mensch, maar de mensch de Godheid”.

„De opheffing van den godsdienst als van het denkbeeldige geluk van het volk is de eisch van zijn werkelijk geluk. De eisch, de illusie over zijn toestand op te geven, is de eisch een toestand op te geven die illusies noodig heeft. De kritiek van den godsdienst is dus in kiem de kritiek van het jammerdal, welks heilige schijn de godsdienst is”.

„De grondslag der ongodsdienstige kritiek is: De mensch maakt den godsdienst, de godsdienst maakt niet den mensch. De godsdienst is het zelfbewustzijn en het zelfgevoel van den mensch, die zich zelf of nog niet verworven of reeds weer verloren heeft.”

„De godsdienst is slechts de denkbeeldige zon, die zich om den mensch beweegt, zoolang hij zich niet om zich zelf beweegt.”

„De kritiek van den godsdienst eindigt met de leer, dat de

mensch het hoogste wezen voor den mensch is, dus met den kategorischen imperatief alle verhoudingen omver te werpen, in welke de mensch een vernederd, een geknecht, een verlaten, een verachtelijk wezen is”.

Tot slot willen wij hier de beroemde grondleggende plaats aanhalen, waarin Marx zelf het Historische Materialisme teekent:

„In de maatschappelijke productie van hun leven”, zegt hij, „treden de menschen in bepaalde, noodzakelijke, van hun wil onafhankelijke verhoudingen, productieverhoudingen, die met een bepaalden trap van ontwikkeling van hunne stoffelijke productiekrachten overeenkomen. Het geheel dezer productieverhoudingen vormt den economischen bouw der maatschappij, den werkelijken grondslag, waarop een juridische en politieke bovenbouw zich verheft, en met welken bepaalde maatschappelijke bewustzijnsvormen overeenkomen. De productiewijze van het stoffelijke leven bepaalt het sociale, politieke en geestelijke levensproces in het algemeen. Het is niet het bewustzijn der menschen, dat hun zijn, maar omgekeerd hun maatschappelijk zijn, dat hun bewustzijn bepaalt. Op een bepaalden trap hunner ontwikkeling geraken de stoffelijke productiekrachten der maatschappij in tegenspraak met de bestaande productieverhoudingen of wat slechts een juridische uitdrukking daarvoor is, met de eigendomsverhoudingen, binnen welke zij zich tot nu toe bewogen hadden. Van ontwikkelingsvormen der productiekrachten slaan deze verhoudingen in hunne boeien om. Dan treedt een periode van sociale omwenteling in. Met de verandering van den economischen grondslag wentelt zich de geheele ontzaggelijke bovenbouw langzamer of sneller om. Bij de beschouwing van zulke omwentelingen, moet men steeds onderscheiden tusschen de stoffelijke natuurwetenschappelijk getrouw te constateeren omwenteling in de economische productievoorwaarden en de juridische, politieke, godsdienstige, artistieke of wijsgeerige, kortom: ideologische vormen, waarin de menschen zich dit conflict bewust worden en het uitvechten. Zoo weinig als men dat, wat een individu is, naar datgene beoordeelt, wat hij zich zelf dunkt, even weinig kan men zulk eene omwentelingsperiode naar haar bewustzijn beoordeelen, maar men moet veeleer dit bewustzijn uit de tegenstrijdigheden van het stoffelijk

leven, uit het bestaande conflict tusschen maatschappelijke productiekrachten en productieverhoudingen verklaren.”

Hier, in deze zelfde plaats, ziet men ook zeer duidelijk wat men onder dialectische ontwikkeling verstaat. Marx zegt: Productieverhoudingen komen voort uit de productiekrachten. Zoolang deze laatste dezelfde blijven, zijn de met hen overeenkomende productieverhoudingen bevorderlijk voor de productiekrachten. Ontwikkelen deze zich echter, dan worden de verhoudingen op een bepaalden trap, hun boeien en moeten door de productiekrachten worden verscheurd. Een laatste voorbeeld moge wat Marx bedoelt, nog eens duidelijk maken. De productieverhouding van het privaat-bezit der productiemiddelen ontstaat door de ontwikkeling der productiekrachten. Deze productieverhouding is langen tijd bevorderlijk voor de ontwikkeling der productiekrachten. Maar op een bepaalde hoogte scheidt het kapitalisme, het hoog ontwikkelde systeem van het privaat-bezit, de groot-industrieën, het moderne proletariaat, de reusachtige klasse der niet-bezittenden. Dan komen de productiekrachten — de groot-industrie en het proletariaat — in strijd met de oude productieverhoudingen en werpen die op een bepaalde hoogte om.

Het privaat-bezit scheidt de kapitalisten en de proletariërs, de bezittenden en de niet-bezittenden. Deze geraken met elkander in strijd. Het proletariaat overwint en heft de kapitalistenklasse en zichzelf op. En uit den strijd ontstaat het nieuwe: de Communistische Maatschappij.

Een ding, het kapitaal, het privaat-bezit, scheidt zijn eigen tegenstelling, het niet-bezit, het proletariaat. Uit den strijd, de vernietiging van beide ontstaat het nieuwe.

Dit is een zeer duidelijk voorbeeld van wat men noemt dialectische ontwikkeling, de ontwikkeling door tegenstellingen, door strijd.

G. De Kunst.

Over dit gebied van den geest moeten wij kort zijn. Want hiertoe dringt, althans tot het beste hiervan, de proletariër niet door. —

Welk proletariër kent, om slechts de hoogste poëzie te noemen, Homerus, Aeschylus, Dante, Shakespeare, Milton, Shelley werkelijk? —

Maar dat hier, hier vooral ook, onze leer gelden moet, kan uit een enkele overweging en een enkel voorbeeld duidelijk blijken.

De overweging is deze: Kunst is, in lijn, of kleur, of geluid, afgebeeld gevoelsleven. Waarvoor voelt de mensch meer dan voor menschen? Voor niets meer. Dan moet met en door de wisseling der verhoudingen van mensch tot mensch ook de kunst veranderen.

Een voorbeeld is dit:

Het individu der burgerlijke maatschappij staat alleen en wordt door productie en producten beheerscht. Dat moet in zijn kunst aan den dag komen; het komt, in telkens andere vormen, van af de Grieksche burgerlijke kunst uit de vijfde eeuw voor Christus tot op onze dagen, aan den dag.

Het individu der socialistische maatschappij voelt zich één met allen, heeft kracht door allen, en beheerscht met allen de productie en de producten. Dat moet eenmaal, weldra, in zijn kunst aan den dag komen, het gevoel van heerschen, vrijheid, geluk met allen — moet en zal zich dan uiten, zoo zeker als drang tot uiting in den maatschappelijken mensch woont. Maar die kunst zal evenzeer, dat wil zeggen hemelsbreed, verschillen van de burgerlijke kunst, als het socialistische individu van het burgerlijke. En dat verschil zal veroorzaakt worden, behoeven wij het nog eens te herhalen?, door de productieverhoudingen, die nu die van privaatzet en loondienst, dan van gemeenschappelijk bezit en arbeid zijn. 1).

VI. Besluit.

a. Overzicht.

Wij hebben hiermee de taak die wij ons gesteld hadden, ten einde gebracht. Overzien wij nu nog eenmaal, wat ons gebleken is.

Wij zagen: Wetenschap, Recht, Politiek, Zede, Godsdienst en Wijsbegeerte, Kunst wijzigen zich door de wijziging der productieverhoudingen, die zelf weer worden gewijzigd door de ontwikkeling der techniek.

1) De lezer, die in deze zaken belang stelt, kan hierover iets vinden in „Kritiek op de litteraire beweging van 1880”, die door den schrijver binnenkort voltooid uitgegeven wordt in een tweede serie van „Het Communisme”.

Wij zagen dit uit een reeks van zeer eenvoudige, algemeen bekende, maar zeer uitgestrekte bewijzen, die geheele klassen en volken omvatten.

Wij zagen ook, dat het groote middel, waarvan zich de natuur bediende om het menschelijk denken te ontwikkelen is de strijd, in onzen tijd vooral de klassenstrijd. Wij zagen in talrijke voorbeelden, dat de zelfde techniek de klassen in verschillende productie- en eigendomsverhoudingen brengt en dat daardoor hun ideeën botsen; dat er tusschen hen een strijd om het eigendom ontstaat en daarmee tegelijk een ideeële strijd over recht, politiek, godsdienst, etc. Dat de materiele zegepraal eener klasse tegelijk de zegepraal harer ideeën is.

Ten slotte zagen wij, dat in een communistische klassenlooze maatschappij recht en politiek, die in den grond klasse-vooroordeelen zijn, en de godsdienst, die een waanvoorstelling is, verdwijnen, en dat als eenige der gebieden van den geest, waar de geest handelt, overblijven de arbeid of techniek, de zede, de wetenschap en de kunst.

Dat alles zagen wij, en wij kunnen er nu, meenen wij, veilig de slotsom uit trekken, dat het denken iets voortdurend wisselends is, dat het denken aldoor in beweging is en dat eeuwige waarheden op al deze gebieden, die wij behandelden, niet bestaan, dat het eenige eeuwige, absolute daar de verandering, de beweging, de ontwikkeling is. De allerhoogste, de meest-, de schijnbaar alles omvattende, de heerlijkste ideeën vergaan, en ruimen de plaats voor, of liever gaan over in, nieuwe. Alle ideeën zijn slechts betrekkelijk waar, n.l. in betrekking tot de verhoudingen waarin zij leefden. Met de menschengeslachten en hunne klassen sterven hunne gedachten. De oude leer van Heraclitus: „Panta rei”, alles stroomt, herleeft. En dat is ook juist dat algemeene, die groote waarheid, die wij in den aanvang zeiden, dat, al zouden wij er niet speciaal over handelen, toch wel uit ons betoog aan den dag zou komen.

Het Historisch Materialisme, de leer der dialectische ontwikkeling van den menschegeest is een deel, misschien wel het belangrijkste en het best gefundeerde, van de groote evolutieleer, die toegepast kan worden op het geheele heelal. Deze leert, dat alles in de wereld ontstaat en vergaat, dus beweegt, en dus betrekkelijk is, en dat eeuwige waarheid dus over niets bestaat

Hoe zouden wij ook de absolute waarheid kennen? Onze zintuigen leeren ons de buitenwereld kennen, onze geest vormt daaruit, door de opmerking van het algemeene, de waarheid. Maar onze zintuigen zijn niet alleen beperkt, zij zijn zeker, evenals de werktuigen, waarmede wij de buitenwereld leeren kennen, zelf ook in voortdurende ontwikkeling. En ook de buitenwereld is in ontwikkeling. En ook, naast dezen inhoud van onzen geest, de kracht van onzen geest zelf, het vermogen tot abstractie. Hoe zou er dan een absolute of eeuwige waarheid kunnen zijn?

Het Historisch Materialisme is een deel der groote ontwikkelingsleer, de leer van het volkomen relatieve aller dingen, waartoe ook andere wetenschappen meer en meer beginnen te komen. Marx is daar tot nu toe de grootste verkondiger van.

De leer is nog maar voor een klein gedeelte uitgewerkt. Haar eerste ontwikkelingen zijn nog maar in hun aanvang. Zeker zal zij nog een ontzaglijken bloei bereiken.

Zij is zelve de vrucht onzer maatschappelijke productiekrachten en -verhoudingen. Deze immers leggen de Natuur en de Maatschappij in ongekende mate bloot, en zijn zelve in een voortdurende, nooit zoo sterk geziene ontwikkeling. Geen wonder dat zij deze leer hebben voortgebracht!

De toekomstige, de communistische maatschappij, die nu zóó nabij is, die wij reeds vóór ons zien, zal zeker deze leer tot volkomenheid brengen. Totdat ook deze leer verdwijnt en voor een nieuwe plaats maakt, overgaat in een nieuwe, van welke wij evenwel nu nog niets kunnen zien.

Dietzgen leert ons dat het algemeene, wat de geest denkt over het waargenomene, de waarheid is.

Die waarheid is niet eeuwig en niet absoluut, zij kan het niet zijn, omdat de waargenomen dingen niet eeuwig zijn, omdat wij slechts een kant der dingen, den kenbaren kant, kunnen kennen, en omdat ons verstand niet eeuwig en absoluut is. Zij is betrekkelijk, zij is tijdelijk, zij is de eenig-bestaande.

De lezer ziet zeker wel, dat wij dit resultaat niet als vooropgezet dogma hebben gegeven, maar als een besluit uit feiten, uit de gewone historische ervaring.

b. De kracht der waarheid.

Deze beschouwingen kunnen de arbeiders geenszins tot twijfelaars maken. Dat de lezer ziet, dat de geest evenals alle dingen, een wordend, geen absoluut ding is, dat absolute, eeuwige waarheid niet bestaat, dat neemt niet van hem weg, maar sluit juist voor hem in, dat waarheid, tijdelijke, relatieve waarheid wél bestaat.

Wij willen de arbeiders met dit te bewijzen juist tot strijders maken. En tot overwinnaars. En als zij dit betoog aandachtig lezen, dan moeten zij hun innerlijke kracht ook hebben voelen groeien.

Want wat volgt uit onze leer en onze voorbeelden?

Dit.

Dat, wanneer de techniek zóó verandert, dat zij een klasse van een onbeteekenende tot een machtige, van een slavin tot strijdster maakt, ook de ideeën van die klasse van onbeteekend sterk, van slaafsch verheven moeten worden. En dat, als de techniek die klasse ten slotte maakt tot overwinnaars, hare ideeën eindelijk ook de éénig, niet absoluut maar betrekkelijk, **WARE** moeten worden.

Dat is het, wat wij bedoelen, wij willen aan de arbeidersklasse het zelfvertrouwen geven, dat zij die **Waarheid**, die éénig bestaande **Waarheid**, heeft, wij willen haar geven het zelfvertrouwen op haar geest.

De techniek drijft de arbeidersklasse naar de macht. Zij maakt de proletarische klasse talrijk als het zand aan zee, zij organiseert ze, zij dringt ze tot strijd, zij maakt ze geestelijk, moreel en stoffelijk de machtigste klasse. De oude productie-verhoudingen, het privaatbezit, zijn te eng voor den modernen arbeid, die arbeid is maatschappelijk geworden, zij kan slechts worden uitgeoefend en zich vol ontplooiën in maatschappelijk bezit. De techniek ingeëngd in overblijvend kleinbedrijf, in maatschappijen op aandelen, en trusts, eischt gemeenschappelijk bezit om haar vlerken overal ongehinderd uit te slaan. Zij wil niet meer kunstmatig nu eens opgejaagd, dan weer ingeperkt worden. En dáárom zullen de arbeiders ten slotte de techniek en de productieverhoudingen zoo inrichten, als zij willen, omdat zij willen wat de techniek eischt.

Ja, zij doen dit nu door de revolutie reeds!

Maar daarom zijn ook de ideeën der arbeiders, die daarop berusten, voor zoover zij daarop berusten, alle **w a a r**. Want

zij zien de toekomst juist. En hun algemeene begrippen over deze ontwikkeling der maatschappij zijn de juiste. En wanneer zij van de werkelijkheid gelijk krijgen en het bezit der productiemiddelen wordt gemeenschappelijk, dan zijn ook al hun ideeën over Recht, die dat bedoelen, voor zoover zij dat bedoelen, juist, en die van hun tegenstanders, die dat niet willen, onjuist. Dan, als grond en machines allen behooren, dan is dit Recht dat het zoo is, en de opvatting van hen, die dat wilden, bleek Waar, en naar mate de werkelijkheid al meer en meer dien toestand nadert, des te meer waar en juist is de idee over Recht van het Proletariaat. En des te valscher, in strijd met de werkelijkheid, die hunner tegenstanders. En evenzoo is het met hun Politiek gesteld. Als de arbeidersklasse door de techniek de sterkste in aantal, in organisatie, in materiele kracht moet worden, als zij in de revolutie overwinnen moet, dan is haar opvatting van politiek, die dat wil, ook waar, en die van hen, die zich daartegen verzetten, valsch.

De arbeidersklasse heeft op al die gebieden dus de waarheid.

Waarheid altijd in den zin van betrekkelijke en tijdelijke waarheid.

Daar het socialisme der arbeidersklasse een eisch is van de techniek, daar zonder dat de productie tot een stilstand of verrotting moet komen, zooals nu, in 1920, ten duidelijkste blijkt, is ook de Zedelijkheid van het proletariaat, voor zoover zij op dat doel betrekking heeft, de juiste. Bij voorbeeld: de klassehaat tegen de kapitalisten, de klasseliefde voor de arbeiders, het willen van de revolutie, de revolutie zelf. De arbeidersklasse voelt dus ook op dit gebied waar.

Daar het socialisme komt alleen door beheersching der natuurkrachten en de ontwikkeling der maatschappelijke productiekrachten, daar de natuurkrachten en deze maatschappelijke krachten door de arbeidersklasse begrepen worden, heeft zij gelijk geen bovennatuur, geen God meer te erkennen, waarvoor dan immers alle grond verdwenen is. Zij denkt dus waar op dit gebied, en al haar tegenstanders, die nog godsdienst aanhangen, zijn bevangen in bijgeloof.

En zoo is het op elk gebied: de ontwikkeling der techniek maakt een klasse niet alleen stoffelijk opgaand en ondergaand, maar ook geestelijk. Wanneer de verhoudingen, die een klasse wil, de werkelijke worden, dan worden ook hare

gedachten, waarmee zij ze wil, in den zin, dien wij bepaalden, d.w.z. niet eeuwig en niet absoluut, maar betrekkelijk en tijdelijk, waar. Geen wonder, de gedachte is immers slechts de theorie, de beschouwing, de in-een-algemeen-begrip-samenvatting der werkelijkheid. —

Het Algemeene uit de grootste som van ervaring, die in een bepaalden tijd mogelijk is, met de hoogst mogelijke spanning van den geest, en met de grootst mogelijke hulp van anderen, ook van de vroegere geslachten, bereikt en gevonden, — dat is de Waarheid voor den mensch. Of zij en welke bereikt wordt, hangt van de klasse af. Zij is altijd betrekkelijk. 1) —

De Revolutie, die op dit oogenblik in de geheele wereld reeds begint, zal deze ideeën der arbeiders alle tot waarheid maken, gelijk de Revolutie zelf door het erkennen dezer waarheden komt. —

En wanneer eenmaal de Communistische Maatschappij volkomen tot rijpheid is gekomen, dan is het denken over politiek, recht en godsdienst, zooals wij zagen, wel geheel verdwenen, maar het denken, de waarheid over techniek of arbeid, zedelijkheid, wetenschap en kunst is oneindig sterker geworden. De zedelijkheid omvat niet meer slechts een stam of klasse maar de geheele menschheid. Zij is volkomen klaar; spontaan, geheel van zelf doet elk, gesteund op den samen-arbeid van allen, wat goed voor de menschheid is. De techniek en de wetenschap, door allen beoefend, bereiken nu nog ondenkbare hoogten, en de kunst, afbeelding van het gevoel van zulke menschen, meesters van de natuur, de maatschappij en zich zelve, krijgt een eindelooze schoonheid en glans.

Op elk gebied dus een nieuwe, van nu uit gezien haast eindelooze Waarheid, maar ook dan slechts een betrekkelijke, door den arbeid bepaald. Maar toch eene, die zich onmetelijk boven onze Waarheid verheft. —

En daarom is het dus, omdat deze Waarheid de arbeiders sterker maakt, dat wij dit Historisch Materialisme aan de arbeiders moeten duidelijk maken met al de kracht, die in ons is. In den geest van het proletariaat moet de Kracht der Waarheid leven, opdat het de Revolutie, en opdat de Revolutie de ideeën van het Proletariaat tot waarheid make.

1) Zij lijkt aan het individu dat haar vindt absoluut.

c. De kracht van het Individu.

En deze laatste opmerking brengt ons van zelf tot een goed einde: In den geest van den Arbeider moet de kracht der Waarheid leven.

O zeker, de techniek drijft naar het socialisme. Wij worden door de techniek naar het socialisme gestuurd. Wij maken de geschiedenis niet uit vrijen wil.

„De arbeid wordt maatschappelijk”, „De productieverhoudingen moeten socialistisch worden”. „De eigendomsverhoudingen, eischen vermaatschappelijking”.

Zeker, zeker. De maatschappelijke materie is machtiger dan de geest van het individu. Het individu moet volgen, waarheen zij leiden.

Maar — techniek is samengesteld uit machines en menschen. Arbeid is menschenhanden en menschenhersens en menschenhart bezig aan productie. Eigendomsverhoudingen zijn verhoudingen van eigenaars en niet-eigenaars.

Nog eens: het proces is een levend proces. De maatschappelijke macht, die ons stuwt is geen dood fatum, geen logge klomp materie. Het is de maatschappij, een levende kracht.

De techniek, de productieverhoudingen, de maatschappij, wij zijn het zelf.

En dus, ja, wij moeten wel gaan in de richting, die zij gaan. Het arbeidsproces stuwt ons in een richting, die wij niet zelf bepalen. Wij maken de geschiedenis niet uit vrijen wil.

Maar..... wij maken ze.

Gij, arbeiders, zijt niet door het blinde noodlot, maar door de levende maatschappij bestemd om het socialisme te maken.

Gij, als klasse, kunt niet anders. Gij moet hooger loon willen en gelukkiger leven en meer rust. Gij moet u organiseren. Gij moet den staat bevechten, gij moet de politieke macht veroveren, gij moet het kapitalisme vernietigen, en het communisme stichten. De productie, de levende Arbeid wil het. Gij ziet het in Rusland reeds als feit, en in vele andere landen is het vlakbij.

Maar hangt het dan niet ook van u persoonlijk af, hoe

snel, hoe goed, hoe juist dat gaat? Is het niet juist omdat gij, levende macht, dat doen moet, dat het van u, levend individu, levende man, levende vrouw, levend kind, afhangt, — niet dat, — maar hoe het zal gaan? —

Wij zagen in onze beschouwingen in dit boekje, dat elk individu anders is dan elk ander. Elk heeft zijn eigen aanleg, van alle andere verschillend.

Het Communisme wil, terwijl het Kapitalisme de arbeiders neerstoot tot een ellendig laag, aan elkander gelijk en dof bestaan, de arbeiders opwekken, opdat elk volgens zijn aanleg groeie.

Het Communisme wil dat ook nu reeds.

In de toekomstige maatschappij zal het hoogste Communisme samengaan met het hoogste individualisme. De volkomen uitgroei van elks individueele gaven, van elk individu zal de vrucht en de bodem zijn van het Communisme. Het door de bourgeoisie bereikte individualisme zal in geheel nieuwen, oneindig hooger, met Communisme samengaan en daaruit ontbloeienden vorm herleven. Elk lid der Commune zal tegelijk het hoogst zelfstandige, eigenaardig-afzonderlijke individu zijn. In zede, wetenschap, arbeid en kunst.. De hoogste samenwerking en discipline zullen de wortel zijn van de hoogste ontplooiing van de eigenaardige krachten van een ieder. Zoo wil het Communisme nu ook, nu de revolutie nader, elk arbeider zijn eigen gaven en krachten doen ontplooiën voor en in den massastrijd.

Daarvan hangt het slagen der omwenteling van Kapitalisme naar Socialisme af.

Arbeiders, de Revolutie hangt dus van uw individueelen geest af. —

Het is met den geest een eigenaardig ding. Het maatschappelijk zijn overheerscht hem, zóó, dat hij laf, loom, doodop, kan worden, geen eigen beweging haast meer heeft.

Maar laat de techniek hem wekken, laat zij hem aan den horizon een lichtvlek laten zien, een geluk, een doel. Laat het maatschappelijk zijn aan een klasse de overwinning wijzen. Dan wordt de geest van het lid dier klasse een ding, dat zich in beweging stelt, dan ontvlamt hij, dan vliegt hij, dan gaat hij leven, streven, werken, dan wordt het waarheid, dat de geest het lichaam beheerscht. Dan wordt de geest meer dan het lichaam, het lichaam zwak, slecht gevoed, zonder

werk, arm aan bloed, zonder verdienste, in duizend nooden en zorgen, maar de geest machtig, de geest vrij.

Arbeiders, dit is tot u gezegd. Uw geest kan nu, onder het kapitalisme, voor de revolutie vrij worden. Het productieproces kan u, nu reeds, geestelijk vrij maken. Gij kunt u, nu reeds, van het geestelijk slavenjuk der bourgeoisie bevrijden. Het historisch materialisme leert u den samenhang van natuur en mensch. Het leert u dat de tijd gekomen is, waarin de menschheid de natuur en zich zelf beheerschen zal. Het leert u, dat gij nu geroepen zijt om dien tijd te brengen. Die dat begrijpt en naar dat begrip doet, die is geestelijk vrij. En die eerst kan, met zijn individueele kracht, meehelpen, dat zijn klasse de revolutie wint, de nieuwe maatschappij bereikt.

De geest moet eerst gerevolutioneerd worden. Het vooroordeel moet worden uitgeroed. Dit is het allerbelangrijkste, de geestelijke propaganda. Kennis, geestelijke macht is ook nu het allereerste, allernoodigste.

Alleen kennis geeft de goede organisatie, de juiste politiek, de juiste taktiek tot de overwinning.

De zware strijd der Revolutie kan alleen gestreden, het socialisme wordt alleen bereikt, door geestelijk machtigen, die zich geestelijk hebben bevrijd.

Zijn eigen geest eerst en dan de geesten der kameraden machtig en vrij te maken, dat is de groote, de hoogste kracht van het individu, waardoor hij de revolutie doet zegevieren en het communisme brengt.

Probeer dat dan, arbeider-lezer. Haal uit de ontwikkeling der productiekrachten naar het Communisme, die gij voor uw oogen, ja, in uwe handen hebt, wat er voor u te vinden is: de nieuwe Waarheid, de Socialistische Wereldbeschouwing. En propageer ze.

INHOUD.

	Blz
I. Het Doel van dit Geschrift.	1
II. Wat het Historisch Materialisme niet is.	3
III. De Inhoud der Leer.	5
IV. Onze Voorbeelden.	11
V. Het Maatschappelijk Zijn bepaalt den Geest.	19
A. De Wetenschap, het Kennen en Leeren.	19
B. De Uitvindingen.	26
C. Het Recht.	33
D. De Politiek.	41
E. De Zede en de Zedelijkheid.	51
F. Godsdienst en Wijsbegeerte.	83
G. De Kunst.	103
VI. Besluit.	104
A. Overzicht.	104
B. De kracht der Waarheid.	107
C. De kracht van het Individu.	110